

Salman
RUSHDIE

Patrii imagine

Eseuri și studii critice

1981-1991

Traducere din limba engleză
de Silvia Chirilă

POLIROM
2024

Cuprins

Introducere.....	7
------------------	---

1

Patrii imaginare.....	19
„Erată” sau narațiune necreditabilă în <i>Copiii din miez de noapte</i>	37
Enigma din miez de noapte: India, august 1987	43

2

Cenzura.....	57
Asasinarea Indirei Gandhi.....	62
Dinastia.....	70
Zia ul-Haq. 17 august 1988	78
Fiica Orientului	83

3

„Literatura Commonwealth” nu există.....	89
Anita Desai.....	103
Kipling.....	107
<i>Hobson-Jobson</i>	117

4

În afara balenei	125
Gandhi al lui Attenborough	146
Satyajit Ray	152
<i>Handsworth Songs</i>	162
Locația filmului <i>Brazil</i>	167

5

Noul imperiu din interiorul Marii Britanii	181
Un incendiu neînsemnat	196
<i>Home Front</i>	202
V.S. Naipaul	209
Pictorul și ciurma	214

6

Alegeri generale	223
Carta 88	229
Despre identitatea palestiniană: convorbire cu Edward Said.....	234

7

Nadine Gordimer	261
Rian Malan.....	272
Nuruddin Farah.....	279
Angola lui Kapuściński.....	282

8

John Berger.....	291
Graham Greene	296
John le Carré	304
Despre aventură	308
La festivalul din Adelaide	314
Călătorind cu Chatwin	323

Călătoriile lui Chatwin.....	329
Julian Barnes.....	334
Kazuo Ishiguro	338

9

Michel Tournier.....	345
Italo Calvino.....	352
Stephen Hawking	363
Andrei Saharov.....	367
Umberto Eco	373
Günter Grass.....	378
Heinrich Böll	390
Siegfried Lenz.....	394
Peter Schneider	398
Christoph Ransmayr.....	402
Maurice Sendak și Wilhelm Grimm.....	406

10

Gabriel García Márquez.....	413
Mario Vargas Llosa.....	425

11

Limbajul cărților de joc	441
<i>Debrett Goes to Hollywood</i>	448
E.L. Doctorow.....	453
Michael Herr: un interviu	458
Richard Ford	463
Raymond Carver.....	467
Isaac Bashevis Singer.....	471
Philip Roth	475
Saul Bellow	479
Thomas Pynchon.....	483
Kurt Vonnegut.....	492
Grace Paley	497
La drum cu măgarul de aur.....	501
<i>Supermarketul divin</i>	507

Naipaul printre drept-credincioși.....	515
„Credem în Dumnezeu”	519
Cu bună-credință	543
N-a mai rămas nimic sfânt?	573
O mie de zile în balon	594

SALMAN RUSHDIE: Acesta este unul dintre lucrurile pe care le critici din interiorul palestinianității: absența oricărui efort serios de a instituționaliza povestea, de a-i oferi o existență obiectivă.

EDWARD SAID: Exact. Este interesant că, pînă în anul 1984, majoritatea scrierilor palestinianilor exprimau teama că erau pe punctul de a-și pierde țara. Descrierile pe care le făceau orașelor și altor locuri din Palestina păreau un fel de pledoarie în fața unui tribunal. Totuși, după dispersarea palestinianilor, a existat o stranie perioadă de tăcere pînă cînd a început să se dezvolte o nouă literatură palestiniană prin anii '50 și mai ales în anii '60. Dată fiind amploarea acestei realizări, este ciudat că nici o poveste despre istoria palestiniană nu a fost vreodată instituționalizată într-o capodoperă definitivă. Niciodată nu pare să fie destul timp și întotdeauna există impresia că inamicul – în acest caz, israelienii – încearcă să fure arhiva. Pentru mine cea mai gravă imagine din 1982 a fost aceea a israelienilor trimițînd la Tel Aviv arhivele Centrului de Cercetare al Palestinei din Beirut.

SALMAN RUSHDIE: În contextul literaturii mai degrabă decît în cel al istoriei, susții că inadecvarea poveștii este cauzată de discontinuitatea existenței palestiniene. Asta are legătură cu problema scrierii unei istorii?

EDWARD SAID: Da. Sînt multe tipuri diferite de experiență palestiniană, iar acestea nu pot fi adunate într-un întreg. Prin urmare, ar trebui scrise istorii paralele ale comunităților din Liban, ale teritoriilor ocupate ș.a.m.d. Aceasta este problema esențială. E aproape imposibil de imaginat

o singură poveste: ar trebui să fie genul de istorie nebunească ce se conturează în *Copiii din miez de noapte*, cu toate acele fire care tot apar și dispar.

SALMAN RUSHDIE: Ai vorbit despre *Pesoptimistul* ca despre o primă manifestare a încercării de a scrie într-o formă care pare să fie lipsită de formă și care, de fapt, reflectă instabilitatea situației. Ai putea spune ceva mai multe despre aceasta?

EDWARD SAID: Este o viziune oarecum excentrică, probabil. Personal, nu sînt un specialist în literatura palestiniană și cu siguranță nici în literatura arabă, în general. Însă mă fascinează impresia pe care o lasă tuturor romanul lui Kanafani, de pildă, *Men in the Sun*, a cărui textură ilustrează faptul că nu putem ști cu certitudine dacă vorbim despre trecut sau despre prezent. Una dintre povestiri, care cred că se intitulează *The Return to Haifa*, urmărește o familie care a plecat în 1948 și s-a stabilit în Ramallah. După multă vreme se întoarce să-și viziteze casa din Haifa și să-și reîntîlnească fiul pe care l-au lăsat în urma lor în momentele de panică și care a fost adoptat de o familie israeliană. Pe parcursul romanului există o impresie puternică de flux temporal fără sfîrșit, în care trecutul, prezentul și viitorul se îmbină fără vreun centru fix.

SALMAN RUSHDIE: Probabil că ne-am putea întoarce acum la discuția amplă din cartea *After the Last Sky* despre vocile neuzitate ale femeilor palestinieniene. Acolo scrii: „Și totuși, pot recunoaște în toate acestea o problemă fundamentală – absența crucială a femeilor. Cu cîteva

excepții, femeile nu prea par să fi jucat un rol mai însemnat decât cel de element de legătură, de tranziție, de pur accident. Dacă nu putem percepe în interiorul vieții noastre afirmațiile pe care le fac femeile – concrete, atente, compătimitoare, extraordinar de pătrunzătoare, straniu de invulnerabile –, nu vom înțelege niciodată pe deplin experiența noastră de deposedare”. Principalul exemplu pe care îl oferi apoi este un film, *The Fertile Memory*, realizat de tânărul regizor palestinian Michel Khleifi, care vorbește despre experiența a două femei palestiniene.

EDWARD SAID: Da. Filmul acesta mi-a lăsat o impresie foarte puternică. Una dintre cele mai frapante scene este legată de femeia mai în vârstă, care este, de fapt, mătușa lui Khleifi. Ea are o bucată de pământ în Nazaret, pe care o familie de evrei trăiește de mulți ani, numai că într-o zi fiica și ginerele ei aduc vestea că această familie vrea să cumpere titlurile de proprietate. Ea spune clar că nu este interesată. „Ce vrei să spui?”, insistă ei. „Acei oameni trăiesc acolo; este pământul lor. Nu vor decât să facă lucrurile mai ușoare pentru tine, dându-ți bani în schimbul titlurilor.” „Nu, nu voi face asta”, răspunde ea. Este o poziție total irațională, iar Khleifi înregistrează expresia încăpăținării, a nebuniei aproape transcendente de pe figura ei. „Nu am acum acel pământ”, explică ea. „Dar cine știe ce se va întâmpla? Noi am fost primii. Apoi au venit evreii și după ei vor veni alții. Eu sînt proprietarul pământului și voi muri, însă el va rămîne acolo, chiar dacă oamenii vin și pleacă.” Apoi este dusă să-și vadă pământul pentru prima dată – îi fusese lăsat de soțul său, care a plecat în Liban în 1948 și acolo a și murit. Khleifi înregistrează experiența ei extraordinară de a

păși pe pământul pe care îl are în proprietate, dar care nu este al ei, călcînd ușor și uitîndu-se în jur. Apoi, dintr-odată expresia ei se schimbă cînd își dă seama de absurditatea întregii situații și pleacă. Această scenă mi s-a părut tipică pentru prezența persistentă a femeii în viața palestiniană – și, în același timp, pentru lipsa recunoașterii pe care această prezență a provocat-o. Există o puternică trăsătură misogină în societatea arabă: un fel de teamă și antipatie care există alături de respect și de admirație. Îmi amintesc o altă ocazie cînd eram cu un prieten și ne uitam la o imagine cu o femeie palestiniană oarecum corpulentă și impunătoare, dar fericită, cu brațele încrucișate la piept. Acest prieten al meu a concentrat întreaga ambivalență în remarcă sa: „Iată femeia palestiniană, în deplinătatea puterii sale... și în toată urîțenia ei”. Imaginea acestei femei, într-o fotografie de Jean Mohr, pare să spună ceva ce noi nu am reușit cu adevărat. Acea experiență este una pe care eu, ca bărbat, în această nebunie palestiniană, încep să încerc să o articulez.

SALMAN RUSHDIE: În cartea *After the Last Sky* spui că, trăind multă vreme în interiorul culturii occidentale, înțelegi la fel de bine cît poate spera să o facă oricine nu este evreu care e puterea sionismului pentru iudaici. De asemenea, îl descrii ca pe un program de achiziție încet, dar sigur care a fost mai eficient și mai competent decît orice au putut palestinienii să construiască împotriva sa. Problema este că orice încercare de a critica sionismul se confruntă, îndeosebi în ziua de astăzi, cu acuzația de antisemitism mascat. Dacă spui că nu ești antisemit, ci antisionist, întotdeauna sau cel puțin deseori primești ca răspuns: „A, da, cunoaștem

replica asta". În această carte și în *The Question of Palestine* ai făcut o critică foarte utilă, neutră din punct de vedere emoțional a sionismului ca fenomen istoric. Poate că ai putea spune câteva cuvinte despre acest lucru.

EDWARD SAID: În opinia mea, problema sionismului este un exemplu excelent pentru judecata politică din zilele noastre. O mulțime de oameni dispuși să atace apartheidul sau intervenția Statelor Unite în America Centrală nu sînt pregătiți să vorbească despre sionism și despre efectele sale asupra palestinienilor. A fi victima unei victime implică niște dificultăți destul de neobișnuite. Pentru că a încerca să te confrunți cu victima clasică din toate timpurile – evreul și mișcarea din care face parte – și apoi a te descrie ca pe o victimă a evreului este o comedie demnă de unul dintre romanele tale. Însă acum există o nouă dimensiune, după cum putem vedea din potopul de cărți și articole în care orice fel de critică a Israelului este tratată ca o umbrelă pentru antisemitism. Îndeosebi în Statele Unite, dacă spui ceva, indiferent despre ce e vorba, ca arab provenind dintr-o cultură musulmană, ești privit ca și cînd te-ai alătura antisemitismului european sau occidental clasic. A devenit absolut necesar, prin urmare, să ne concentrăm asupra istoriei specifice și contextului sionismului cînd discutăm despre ceea ce reprezintă el pentru palestinieni.

SALMAN RUSHDIE: Atunci problema este să-i faci pe oameni să vadă sionismul la fel ca pe orice altceva din istorie, ca pe un fenomen care a apărut din niște surse și se îndreaptă într-o anumită direcție. Crezi că natura sionismului s-a schimbat în ultimii ani, în afara faptului că acesta a devenit ținta criticilor?

EDWARD SAID: Una dintre preocupările mele principale este măsura în care oamenii nu rămân înghețați în atitudini de diferență și ostilitate reciprocă. Am întâlnit în ultimii zece ani mulți evrei care sînt foarte interesați de un fel de schimb, iar evenimentele din anii '60 au creat o comunitate importantă de evrei care nu sînt mulțumiți de principiile sionismului. Ideea transgresiunii, a trecerii de la o identitate la alta este extrem de importantă pentru mine, fiind eu însumi așa cum sînt – și cum sîntem cu toții –, adică un fel de hibrid.

SALMAN RUSHDIE: Aș vrea să-ți pun cîteva întrebări mai personale. Spui că a fi palestinian înseamnă în esență a face parte dintr-o cultură musulmană, și totuși tu nu ești musulman. Găsești că asta este o problemă? A existat vreo divergență istorică în această privință?

EDWARD SAID: Tot ce pot să spun este că nu am trăit asemenea divergențe. Impresia mea este că situația noastră ca palestinieni este foarte diferită de cea din Liban, unde conflictele dintre suniți, șiiți, maroniți, ortodocși ș.a.m.d. au fost resimțite acut de-a lungul istoriei. Una dintre virtuțile faptului de a fi palestinian este că te învață să îți simți altfel caracterul particular, nu doar ca pe o problemă, ci și ca pe un dar. În lumea arabă sau în altă parte, societatea de masă a secolului XX a distrus atît de mult identitatea, încît merită să păstrezi vie această specificitate.

SALMAN RUSHDIE: Scrii că „majoritatea palestinienilor s-au săturat de nenorocirile care s-au abătut asupra noastră, în parte din vina noastră, în parte din cauza celor ce ne-au deposedat